

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ

Филологиялық серия
1997 жылдан бастап шығады

ВЕСТНИК ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА

Филологическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3528

№ 3 (2026)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия

выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

О постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ30VPY00029268

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области филологии

Подписной индекс – 76132

<https://doi.org/10.48081/BTOUPh3.2026/ISSN2710-3528>

Бас редакторы – главный редактор

Жусупов Н. К.

д.ф.н., профессор

Заместитель главного редактора

Анесова А. Ж., *доктор PhD*

Ответственный секретарь

Ергалиева С. Ж., *доктор PhD*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Дементьев В. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Еспенбетов А. С., *д.ф.н., профессор*

Трушев А. К., *д.ф.н., профессор*

Маслова В. А., *д.ф.н., профессор (Белоруссия)*

Пименова М. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Баратова М. Н., *д.ф.н., профессор*

Аймухамбет Ж. А., *д.ф.н., профессор*

Шапауов Ә. Қ., *к.ф.н., профессор*

Искакова З. С., *технический редактор*

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

<https://doi.org/10.48081/BTOUPh3.2026/605-619>

***Г. Ә. Мұхиддинова¹, Қ. Ө. Есенова²**

¹Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті,
Қазақстан Республикасы, Қызылорда қ.;

²Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

¹ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9902-8590>

²ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7402-3625>

*e-mail: guljdil@mail.ru

ЛИНГВОАКСИОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫ: PRISMA ӘДІСІМЕН ЖАСАЛҒАН СИСТЕМАТИКАЛЫҚ ӘДЕБИ ШОЛУ

Бұл жүйелі шолу 1996 жылдан 2024 жылға дейінгі кезеңдегі лингвистика және аксиология ғылымдарының қазіргі жағдайын және оның әлем бойынша зерттеу белсенділігін талдауға бағытталады. Scopus және Google scholar дерекқорынан құжаттар тауып, олардың ішінен ағылшын, орыс тілінен басқа тілдегі мақалалар алып тасталды. Құжаттарды сұрыптау нәтижелері бойынша конференция материалдары, мақалалар, шолу мақалалары, кітаптар, кітап тараулары, шағын сауалнамалар таңдап алынды. Бұл мәліметтер ғылыми ізденістердің кең спектрін қамтиды және лингвистика және аксиология саласындағы зерттеулерді түсіну үшін маңызды дереккөздер болып табылады және бұл зерттеудің сенімділігі мен ғылыми негізділігін арттырады. Жарияланымдар санының жыл сайын артуы тақырыптың өзектілігін көрсетеді. Осы зерттеуді басшылыққа алған екі негізгі зерттеу сұрағын шешу үшін PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) әдісі қолданылды. Мақалада әр түрлі елдердегі зерттеулердің таралуы салыстырмалы түрде қарастырылды. Нәтижелер көрсеткендей, АҚШ, Польша, Солтүстік Америкада, әсіресе, Ресей Федерациясында лингвоаксиологияға қатысты зерттеулердің саны айтарлықтай жоғары, ал Оңтүстік Америка, Африка елдерінде бұл салада зерттеулер салыстырмалы түрде аз. Зерттеу нәтижелері лингвоаксиологияға қатысты ғылыми-зерттеу жұмыстарын әлі де көп жетілдіру мен дамыту қажет екенін көрсетеді. Сонымен қатар,

аксиология және лингвистика салаларының қай уақыт аралығында жемісті және қай жылдар аралығында жеткіліксіз зерттелгендігі жөнінде анықталды. Лингвоаксиология ғылымының даму кезеңдері, лингвоаксиология мен методиканың байланысы, оны зерттеушілер туралы зерделеу жасалды.

Кілт сөздер: лингвистика және аксиология, лингвоаксиология ғылымы, құндылық, лингвометодика, PRISMA, жүйелі әдеби шолу.

Кіріспе

Қазіргі таңда қазақ тілінің жүйелі-құрылымдық қызметімен қатар, танымдық қызметінің де шеңбері кеңейе түсті. Тіл ғылымының жаңа бағыттары жөнінде алғашқы пікірлер, көзқарастар ертеректе басталғанымен, кейінгі кезеңде ғана зерттеу нысанына айналып, «антропоэзеттік» деген тілдің өзекті мәселесіне айналған жалпы ұғымға ие этнолингвистика, психоллингвистика, социоллингвистика, когнитивтік лингвистика және лингвомәдениеттану, лингвоаксиология салалары зерттелуде.

Осы салалардың ішінде лингвоаксиология туралы айтатын болсақ, ең алдымен, аксиология ғылымына басымдық беретініміз анық. Аксиология (axia – құндылық және logos – сөз) құндылықтарды зерттейтін ілім. Аксиология – құндылықтардың табиғаты, олардың әлеуметтік шындықта алатын орны және құндылық ұғымының жіктелуін зерттейтін философия ғылымының бір саласы. Қазіргі кезде аксиологиялық зерттеулер арасында тілге қатысты «лингвистикалық аксиология» дамып келе жатыр. Құндылықтар термині тіл арқылы ғана әлеммен байланыстыратыны белгілі. Тіл білімі мен аксиологияның арақатынасы тілдің аксиологиялық өрісін қарастыруға мүмкіндік береді.

Бұл зерттеу жұмысының мақсаты – қазіргі кезде лингвистика және аксиология ғылым салаларының зерттелуі қандай географиялық аумақты қамтиды және қандай ғылыми салалар мен уақыт аралығында зерттелген, лингвоаксиология ғылымының даму кезеңдерін, лингвоаксиология мен методиканың арақатынасы, оны зерттеушілер туралы анықтау.

Осы мақсатқа жету жолында төмендегідей зерттеу сұрақтары негізге алынып, оларға жауаптар берілді:

1. Лингвистика және аксиология салаларының зерттелуі қандай географиялық аумақты қамтиды және қай уақыт аралығында зерттелген?

2. Лингвистика және аксиология ғылымдары, олардың зерттеу объектісі, зерттеуші ғалымдар және лингвоаксиология мен методиканың арақатысы туралы қандай пікірлер бар?

Материалдар мен әдістері

Бұл зерттеу Scopus және Google scholar мәліметтер базасынан алынған деректерді талдау негізінде құрылды. Зерттеудің басты мақсаты – лингвоаксиология ғылымы, оның зерттелуі, зерттеу объектісі, құндылық ұғымы, оның жіктелуі туралы жарияланған ғылыми жұмыстарды жүйелі түрде шолу жасау. Scopus платформасындағы іздеу кезінде «лингвистика және аксиология» кілт сөздері енгізілді. Іздеу нәтижесінде 184 құжат табылды, олардың өзінен ағылшын, орыс тілінен басқа тілдегі мақалаларды алып тастағанда 153 мақала қалды. Олар мақалалар, конференция материалдары, кітаптар, шолу мақалалар түрінде берілген. Табылған ғылыми мақалалар жылдар бойынша жүйеленді, ол 1996 жылдан 2024 жылға дейінгі уақыт аралығын қамтыды. Келесі кезең құжаттарды сұрыптау нәтижелері бойынша мына құжат түрлері таңдалды: конференция материалдары 84 құжат, мақалалар 37 құжат, шолу мақалалары 11 құжат, кітаптар 12 құжат, кітап тараулары 7 құжат, шағын сауалнамалар мен шолулар 2 құжат. Бұл мәліметтер ғылыми ізденістердің кең спектрін қамтиды және лингвистика және аксиология саласындағы зерттеулерді түсіну үшін маңызды дереккөздер болып табылады. Жарияланымдар санының артуы: графикте уақыт өткен сайын жарияланымдардың санының біртіндеп өскені байқалады, бұл тақырыптың өзектілігінің артуын көрсетеді. Осы зерттеуді басшылыққа алған екі негізгі зерттеу сұрағын шешу үшін PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) әдісі қолданылды [1,1-6]. Бұл әдіс зерттеулерді жүйелі түрде іздеу, іріктеу, бағалау және талдау процесін кезең-кезеңімен сипаттайды. 1-кестеде қандай критерийлерге байланысты мақалалардың алынғандығы көрсетілді.

1-кесте. Қосу және алып тастау критерийлері

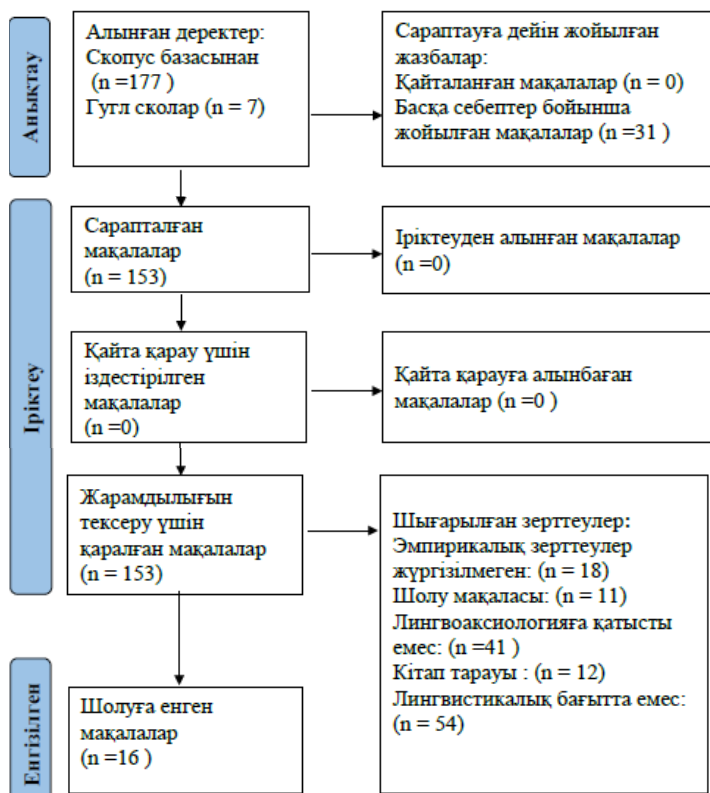
Қосу критерийлері (Inclusion Criteria)	Алып тастау критерийлері (Exclusion Criteria)
Эмпирикалық зерттеулер жүргізілген	Шолу мақалалар
Лингвистикаға бағытталған зерттеулер	Лингвистикаға қатысы жоқ
Тақырыпқа сәйкес келетін зерттеулер	Лингвоаксиологияға қатысты емес

Барлық табылған деректерді қарап шығып, олардың тақырыптары мен тезистерін тексеріп, сәйкес келмейтіндерін алып тастап, осы жүйелі шолуға қатыстылығы анықталды. Аннотацияны зерделеу арқылы эмпирикалық зерттеу екендігі анықтала бермейді, сондықтан таңдап алынған мақалалар толық оқылып, шешім қабылданды. Негізгі Scopus дерекқоры мен қосымша Google scholar дерекқорларынан алынған жазбаларды Excel бағдарламасына

біріктіріп, дубликаттар бар-жоғы тексерілді. Тексеру нәтижесінде мақалалардың бірін-бірі қайталамағандығы анықталды. 2-кестеден көріп тұрғандай жалпы 153 мақала сарапталып, соңында PRISMA әдісіне сәйкес Scopus және Google scholar дерекқорынан іріктелген 16 ғылыми мақалаға жүйелі әдеби шолу жасалды.

2-кесте – PRISMA 2020 жүйелі шолулар үшін арналған ағын диаграммасы (тек мәліметтер базалары мен тіркеу платформаларынан алынған іздеулер негізінде)

Зерттеулерді мәліметтер базасы арқылы анықтау және тіркеу

Нәтижелер және талқылау

Зерттеудің негізгі сұрақтарына жауап беру мақсатында төменде әр сұраққа жеке-жеке талдау жасалды.

1. *Лингвистика және аксиология салаларының зерттелуі қандай географиялық аумақты қамтиды және қай уақыт аралығында зерттелген?*

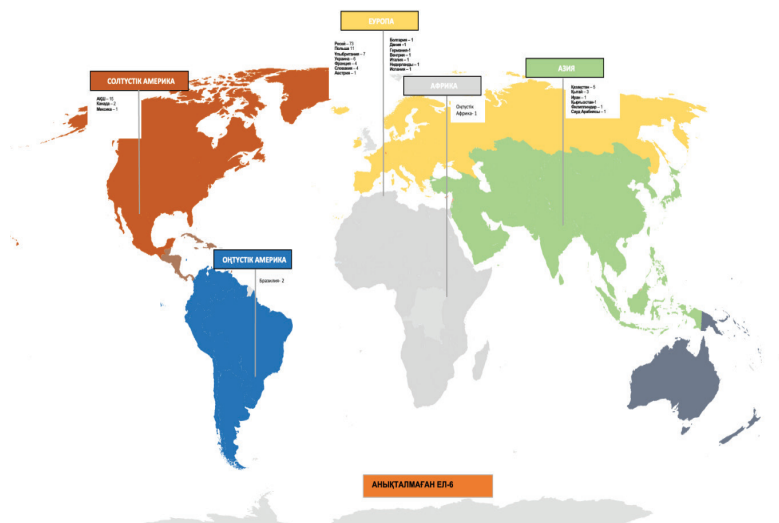
Аксиология және лингвистика ғылымдары бойынша 1996 жылдан бастап 2024 жыл аралығында (1996–2024) ғылыми-зерттеу жұмыстарының айтарлықтай өсуі байқалады. 1996 жылдан 2014 жылға дейін өте аз, тек 1,2 жұмыс қана ұсынылған, 2019, 2021, 2023 жылдары осы тақырыпқа арналған жарияланымдар санының едәуір артқаны көрінеді (1-сурет). Бұл салаға деген қызығушылықтың қазіргі жоғары деңгейі оның өзектілігі мен маңыздылығын айқындайды. Алайда 2025 жылға жоспарланған ғылыми басылымдар әлі жарияланып үлгермегендіктен, бұл жылға қатысты толық мәлімет жоқ. Зерттеу жарияланымдарының соңғы жылдарда өсуі лингвоаксиология ғылымына ерекше назар аударылып жатқанын және бұл бағытта жүргізілетін зерттеулердің болашақта да өзекті болатынын көрсетеді.

1-сурет – Лингвоаксиология саласының жылдар бойынша зерттелу хронологиясы

Лингвистика және аксиология туралы 153 зерттеу жарияланым әлемнің 32 елін, бес құрлықты қамтиды. Алайда бұл зерттеулердің таралуы құрлықтар арасында біркелкі болмаған. Еуропада 106 зерттеу жүргізілген, бұл жалпы зерттеулердің 69 %-ын құрайды. Еуропада зерттеулер әртүрлі елдерде жүргізілгенімен, ең көп ғылыми жұмыс Ресейде (73), Польшада (11). Солтүстік Америкада 18. Бұл құрлықтағы зерттеулердің 15-і АҚШ-та жүргізілген, бұл АҚШ-тың зерттеу саласындағы басым рөлін көрсетеді.

Азия зерттеулер саны бойынша үшінші орында. Азияда зерттеулердің саны 12, оның 5-еуі Қазақстанға, 2-еуі Оңтүстік Америкаға тиесілі. Оңтүстік Америкада зерттеулер санының аздығы аймақтағы ғылыми жұмыстардың жеткіліксіздігін көрсетеді. Африка құрлығында, оның ішінде Оңтүстік Африкада тек бір ғана еңбек жазылған. 6 зерттеу жұмысының географиялық аймағы көрсетілмеген. Аксиология және лингвистика саласындағы зерттеулердің таралуы көбіне дамыған елдерде шоғырланған. Еуропа елдері көш бастап тұр, оның ішінде Ресей 69 %-бен жетекші зерттеу орталығына айналып отыр. Азия мен Солтүстік Америка елдері, әсіресе АҚШ, Польша елдерінде жеткілікті зерттелген, Қазақстанда 5 зерттеу еңбегі бар. (2-сурет).

2-сурет – Лингвистика және аксиология ғылым салаларының әлем елдері бойынша зерттелуі.

2. Лингвистика және аксиология ғылымдары, олардың зерттеу объектісі, зерттеуші ғалымдар және лингвоаксиология мен методиканың арақатысы туралы қандай пікірлер бар?

Лингвистика және аксиология ғылымдарының байланысы, олардың зерттеу объектісі, қай жылдардан бастап зерттеле бастады деген мәселе зерделенеді. Ең біріншіден, әрине, жүйелі зерттеуіміздегі аксиология ғылымының мәні, зерттеу объектісі туралы айтылған мақалаларға тоқталдық [2, 66-б.]; [3, 181-б.]; [4, 14-б.]; [5, 454-б.]; [6, 275-б.].

Аксиология философияның ерекше бір саласы ретінде пайда бола бастады. Кейбір деректерде аксиология XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап дами

бастады деген пікір айтылады. Алғаш терминді 1902 жылы француз философы П. Лапи енгізді, ал 1904 жылы Э. фон Гартманн бұл терминді құндылықтармен айналысатын философияның бір бөлімін атау үшін қолданды [2, 66-б.]. Аксиология ежелгі философиядан бастап қалыптаса бастаған. Аксиология, шын мәнінде, философияның өзі сияқты ежелгі ғылым деп айтуға да болады. Аксиология (гр. *axios* – құнды, *logos* – ілім) – құндылықтардың табиғаты, олардың әлеуметтік шындықта алатын орны және құндылық әлемінің құрылымы туралы философиялық ілім. Бүгінде аксиологиялық ізденістер мен зерттеулер саны көбеюде [3, 181-б.]. Соңғы жылдары «аксиология» ұғымы ғылыми ортада кеңінен қолданылып келеді. Бұл – құндылықтарды, олардың функцияларын, табиғатын және өзара қатынастарын зерттейтін ғылым. Н. А. Асташова құндылықтарды адамның моральдық тәрбиесінің элементтері, ішкі адам мәдениетінің ең маңызды құрамдас бөліктері, жеке ойлау, тұлғалық қасиеттер мен сапалар түрінде көрініс табатынын және адамдардың қоғамға, табиғатқа, басқа адамдарға және өздеріне деген қатынасын анықтайтынын айтады [4, 14-б.]. Ал, ғалым Л. В. Баева аксиология мәдениеттерді, экономикалық монополияларды және әлеуметтік-саяси өмір драмасын теңестірудің әсерінсіз рухани жеке бостандықты сақтауға мүмкіндік береді деді [5, 454-б.]. Қазіргі замандағы құндылықтарды түсіну мен зерттеудің маңыздылығы әлемнің заманауи және іргелі антропологиялық мәселелерін шешуде оның мүмкіндіктері мен теориялық салдарын практикалық қолдануды қарастыруды қамтитындығын айтады [6, 275-б.].

Ал, мына мақалаларда лингвистика мен аксиология ғылымдарының байланысы, лингвоаксиология ғылымының зерттелуі, зерттеушілер, зерттеу объектісі жөнінде тоқталады [7, 110-б.]; [8, 410-б.]; [9, 1161-б.]; [10, 4-б.]; [11, 59, 61-б.]; [12, 227-б.]; [13, 203-б.]; [14, 14-б.].

Соңғы онжылдықтарда философиялық пән ретінде қалыптасқан аксиология ғылымы өзінің шеңберін кеңейтіп, қазіргі кезде көптеген гуманитарлық және әлеуметтік пәндерді де қамтып келеді [7, 110-б.]. Құндылық категориясының зерттелу тарихы гуманитарлық білімде дәстүрге айналған. Алайда «тілдегі құндылықты» лингвистикалық тұрғыдан зерттеудің басталғанына көп болған жоқ. 2000 жылдардың басынан бастап «аксиологиялық лингвистика» немесе «лингвистикалық аксиология» деген толық ғылыми бағыт қалыптасты десек болады [8, 410-б.].

Авторлардың пікірінше, лингвоаксиологияны зерттеуде Н. Д. Арутюнова, Е. М. Вольф, Г. Павлов, Е. Ф. Серебрянникова, В. Н. Телия, Л. М. Васильев, Г. Лакофф, Н. А. Лукиановалардың еңбегі зор [9, 1161-б.]; [10, 4-б.]. Г. Лакоффың пікірінше, «лингвистиканың дамуы тілдік элементтердің таралуын зерттеу ретінде емес, адам мен оның тіл арқылы көрінетін құндылықтарын зерттеу ретінде қарастырылатын философия, психология,

логика, антропология, әлеуметтану және басқа да көптеген ғылым салаларында ғана айтарлықтай алға жылжу байқалады» [9, 1161-б.]. Шетелдік лингвист Эйхенвальд құндылық ұғымының көп қырлы және адам өмірінде жақсы, дұрыс, қалаулы нәрселер бағаланатынын, осыдан-ақ бұл ұғымның адамдардың өмір жолындағы жақсы, дұрыс, қалаулы нәрсені, оқиғаны немесе әрекетті айқындайтынын айтты. Құндылықтар тілде осы заттар, оқиғалар, іс-әрекеттер арқылы вербалданатынын және құндылық ұғымының лингвистикамен байланысты екендігін жеткізді [10, 4-б.].

Г. Павлов «тіл – сана – қоғам – мәдениет – адам» кешенін лингвистикалық аксиологияның объектісі деп санады. Н. Д. Арутюновтың «Тілдік мағынаның түрлері: бағалау, жағдай, факт» және Е. Ф. Серебрянникованың жетекшілігімен шыққан «Лингвистика және аксиология: құндылық мағыналарының этносимметриясы» ұжымдық монографиясы осы саладағы бірден-бір маңызды еңбек деп айтсақ болады [11, 61-б.]. Волгоград университетінің профессоры В. И. Карасиктің «аксиологиялық лингвистика» ғылыми-зерттеу зертханасының ашылуымен лингвоаксиологияның дамуы айтарлықтай алға жылжыды, онда әлемнің және мәдени доминанттардың тілдік бейнесінің құндылық фрагментін сипаттаудың теориялық бағдарламасын ұсынуға алғашқы әрекет жасалды.

Лингвоаксиологияны зерттеу мәселелері қазір лингвистердің жіті назарында, себебі бұл аспект ана тілін меңгерушілердің құндылық бағыттарын ашып көрсетеді, олар адамның когнитивтік әрекетімен байланысты эпистемологиялық, этикалық, философиялық, мәдени және әлеуметтанушылық мәселелердің күрделі жиынтығымен анықталады [12, 227-б.].

Е. В. Бабаева лингвоаксиологиялық пәнді құндылықтарды қалыптастыру және білдіру құралының тілі, аксиологиялық лингвистика ғылымы зерттеу объектісін «тіл – адам – құндылықтар – мәдениет» үштігінде қарастыратындығын жеткізді [13, 203-б.].

Тілді аксиологиялық талдаудың мақсаты – әлемнің тілдік бейнесінің аксиосферасын және әр түрлі әлеуметтік топтар мен идиолекттердің аксиосфераларын қайта құру. Қазіргі тіл біліміндегі лингвоаксиология құндылықтарды тануға және құндылықтар жүйесін зерттеуге кең мүмкіндіктер береді [14, 14-б.].

Аксиологияның методикаға қатыстылығы туралы О. В. Алексеева, С. В. Николаенко, З. Ш. Ерназаровалардың мақаласында қозғалады [15, 424-б.]; [16, 91-б.]; [13, 204-б.]. Орыс тіл білімінде XX ғасырдың 90 жылдарында ғылыми әдістемелік терминосфераға А. Д. Дейкина «Аксиологиялық тәсіл» ұғымын енгізеді. Тілге құндылықтық қатынас идеясы білім беру ұйымдарының әр түрлі салаларында: мектеп, колледж,

университетте, пәндік нәтижелер мен метапәндерді қалыптастыру әдістемесінде, морфология, стилистика, сөйлеу мәдениетін дамыту әдістемесінде біршама дамиды. «Аксиологиялық лингвометодика» ғылыми мектебі мектепте және ЖОО-да орыс тілін оқытудың дүниетанымдық және құндылық аспектілерін жаңаша талдай бастайды. Орыс тіл білімінің қалыптасқан әдістемелік мектептері әр нәрсенің «әдістемелік тамырын» зерттесе, ғылымның жоғары деңгейде нәтижеге жетуге болатындығын айтады [15, 424-6.]. С. В. Николаенко мақаласында лингвомәдениеттану, әлеуметтік лингвистика және педагогика тұрғысынан оқушыларда құндылық ұғымын зерттеудің негізгі тәсілдері қарастырылады. Әлеуметтік аксиологиялық бағдарды қалыптастыру мақсатында орыс тілі сабақтарында жүргізілетін әдістемелік жұмыстар, оқушыларда құндылықтық адамгершілік қасиеттерді қалыптастыруға бағытталған тапсырмалардың түрлері ұсынылды [16, 91-6.]. Ал, қазақ тіл білімінде «Аксиологиялық лингвометодика» ұғымы әлі ене қойған жоқ. Лингвоаксиологияның әдістемеде қамтылуы тек осы бір ғана мақалада берілген. Бұнда ұлттық құндылықтардың қазақ тілі оқулықтарында қандай мазмұнда қамтылғаны, мектеп түлектері танымында ұлттық құндылықтар концептосферасының мазмұны қандай сипатта қалыптасқаны туралы, қазақ тілін оқыту мазмұнында қамтылған құндылықтар жүйесін лингвомәдениеттаным саласында ғылыми түрде зерттеліп мойындалған құндылықтар жүйесімен салыстырып, анықтауға байланысты мәселелер қозғалған [13, 204-6.].

Қорытынды

Қазіргі кезде аксиологияны лингвистикамен байланыстыра зерттеу, оның түрлі ғылым салаларымен қатыстылығы, негізгі термині құндылық ұғымын сипаттаудағы әр түрлі ұстанымдар, олардың жіктелуін сараптау лингвистердің жіті назарында болып отыр. PRISMA әдісін қолдану арқылы Scopus және Google scholar деректер базасынан алынған ғылыми еңбектерге жүйелі әдеби шолу жасау кезеңінде осы мәселелер зерделенді. Бірінші зерттеу сұрағында лингвистика және аксиология салаларының зерттелуі қандай географиялық аумақты және қандай ғылыми салалар мен қай уақыт аралығында қамтығаны қарастырылды. Аксиология саласы бойынша ең көп зерттеулер әлеуметтік ғылымдарға, содан соң өнер және гуманитарлық ғылымдарда жарияланған зерттеу жұмыстарына тиесілі. Ал, жер және планетарлық ғылымдар, энергия, математика, неврология, физика және астрономия ғылым салаларының үлесі мүлдем аз. «Лингвистикалық аксиологияны» зерттеуде Н. Д. Арутюнова, Е. М. Вольф, Г. Павлов, Е. Ф. Серебрянникова, В. Н. Телия, Л. М. Васильев, Н. А. Лукиановалардың еңбегі зор. Ғалымдардың еңбектерінен тіл және құндылықтар арасындағы байланыстарды зерттейтін тіл білімінің жаңа саласы лингвоаксиологияның

өзектілігін, адамзаттың дүниетанымы мен дүниеге көзқарасы, «әлемнің тілдік бейнесі» шеңберінде тіл мен құндылықтар әлемінің өзара байланысы және белгілі бір тілде сөйлеуші халықтың ұғымдарын, бағалау өлшемдерін тіл фактілері арқылы айқындауға болатындығы зерделенді.

Аксиологияны методикамен байланыстыра зерттеген О. В. Алексеева, С. В. Николаенко, З. Ш. Ерназаровалардың мақалаларының маңыздылығы байқалды. Бұл жүйелі әдеби шолу жұмысы бізге лингвоаксиология ғылымының даму барысы, оның түйінді мәселелері жөнінде мол мағлұмат береді. Алайда соңғы онжылдықтарда зерттеле бастаған лингвоаксиология ғылымына қатысты зерттеулер мен қажетті материалдардың кемшін екендігі, құндылық категориясына берілген анықтамаларда бірізділіктің болмауы байқалады. Қарастырған мақалалардың ішінде тек үш жұмыстың әдістеме ғылымымен байланысты зерделенгендігі – әлемдік және Отандық зерттеу жұмыстарында әдістеме мен аксиологияны біріктіре қарау, яғни құндылыққа бағдарлап оқыту мәселесі де толық қарастырылмағандығының дәлелі.

Қорыта келгенде, бұл жүйелі әдеби шолу арқылы жасалған талдау жұмыстары әлі де лингвоаксиология ғылымын зерттеуді қолға алып, білім беруде құндылықтық бағдарға баса назар аударатын, жетілдіретін зерттеу жұмыстарын дамыту қажеттігін көрсетіп отыр.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 PRISMA. PRISMA 2020 flow diagram for new systematic reviews [Electronic resource]. – 2020. [Electronic resource]. – URL : <https://www.prisma-statement.org/> (Accessed: 07.11.2025).

2 **Ивин, А. А.** Современная аксиология: некоторые актуальные проблемы. [Текст] // Философский журнал. – 2010. – No2 1(4). – С. 66–78.

3 **Смағұлова, Г. Н., Өтеген, Б. Ү.** Жалпы білім беретін мектептерде қазақ әдебиетін құндылықтарға негіздеп оқыту [Мәтін] // ҚР Ұлттық ғылым академиясының Хабаршысы. – 2022. – No1(395). – 179–186-66.

4 **Gordienko, O. A., Zinkovskaya, V. E., Ryzhenko, Y. A., Rybalchenko, O. V., Kholodionova, S. I.** Axiological Components in Teaching Students from the CIS States the Russian Language in Non-Philological Universities [Text] // Revista ESPACIOS. ISSN 0798. – 2017. – Vol. 38 (Nº 25). – P. 4–27.

5 **Krasnobayeva-Chorna, Z.** The Qualification of Value in a Linguistics. [Text] // X/1. – 2019. – P. 453–462.

6 **Qiaohua, L.** The Critical Role and Impact of Axiology in Understanding the Interaction Between Consciousness and Culture. Cultura. [Text] // International Journal of Philosophy of Culture and Axiology. – 2024. – 2.1(1). – P. 275–295.

7 **Sedakova, I., Kitanova, M., Zivkovich, S.J., Gusev, N.** Traditional and non traditional values in Russia, Bulgaria and Slovakia: Ethnolinguistic, comparative and historical dimensions. [Text] // Yearbook of Balkan and Baltic Studies. – 2020. – P. 109–132.

8 **Радбиль, Т. Б.** «Псевдоценности» в современном отечественном медийном дискурсе: опыт логического анализа имплицитной оценочности в языке печатных СМИ* [Text] // Медиалингвистика. – 2021. – Т. 8, № 4. – С. 406–420.

9 **Avazbakieva, F. R.** Linguoaxiological Features of Adjectives' Semantics, Describing a Person in Terms of Politeness in Tatar, Russian and English Languages. [Text] // Middle-East Journal of Scientific Research. – 2013. – No16 (8). – P.1161–1169.

10 **Minnikulov, U., Babanov, B. A.** An interdisciplinary approach to the study of the concept of value.[Text] // E3S Web of Conferences 413, 03019. – 2023. – P. 1–7.

11 **Коцюбинская, Л. В., Кузина, О. А.** К вопросу об аксиологии в лингвистике. [Текст] // Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина. – 2015. – No 7 (1). – Б. 59–66.

12 **Kozhakhmetova, A., Ospanova, Z., Mussatayeva, M., Bissenbayeva, Z.** Axiological concepts of journalistic texts (lingua- stylistic analysis) [Text] // XLinguae. – 2020. – Vol. 13 Iss. 2, ISSN 1337-8384. – P. 225–234.

13 **Ерназарова, З. Ш.** Қазақ тілін оқытудың аксиологиялық бағыты [Мәтін] / Eurasian Journal of Philology : Science and Education. – 2018. – No2 (170). – Б. 201–209.

14 **Кәкімжанова, Ә. Л.** Шәкәрім Құдайбердіұлы дискурсындағы ұлттық құндылықтардың вербалдануы [Мәтін] // Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӨТУ Хабаршысы. – 2023. – № 3. – 11–19-бб.

15 **Алексеева, О. В.** Опыт научной школы А. Д. Дейкиной : концептуальность аксиологического подхода в процессе преподавания русского языка [Текст] // Русистка. Русский язык в современной школе: чему и как учить. – 2019. – № 4. – С. 414–427.

16 **Николаенко, С. В.** Социальные общеславянские ценности в аспекте методики обучения русскому языку [Текст] // Вестник Российского университета дружбы народов. – 2015. – №4. – С. 92–99.

REFERENCES

1 PRISMA. PRISMA 2020 flow diagram for new systematic reviews [Electronic resource]. – 2020. [Electronic resource]. – URL: <https://www.prisma-statement.org/> (Accessed: 07.11.2025).

2 **Ivin, A. A.** Sovremennaya aksiologiya: nekotorye aktual'nye problemy [Modern axiology : Some current issues] // Philosophy Journal. – 2010. – Vol. 1, No. 4. – P. 66–78.

3 **Smagulova, G. N., Otegen, B. U.** Zhalpy bilim beretin mektepterde qazaq adebietin qundylyqtarga negizdep oqyty [Teaching Kazakh literature based on values in general education schools] // Vestnik Natsional'noi akademii nauk Respubliki Kazakhstan [Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan]. – 2022. – Vol. 1(395). – P. 179–186.

4 **Gordienko, O. A., Zinkovskaya, V. E., Ryzhenko, Yu. A., Rybalchenko, O. V., Kholodionova, S.** Aksiologicheskie komponenty v obuchenii studentov stran SNG russkomu yazyku v nefilologicheskikh vuzakh [Axiological components in teaching students from the CIS states the Russian language in non-philological universities] // Revista ESPACIOS. – 2017. – Vol. 38, No. 25. – P. 4–27. – <https://doi.org/10.21638/spbu22.2021.407>.

5 **Krasnobayeva-Chorna, Z.** Kvalifikatsiya tsennosti v lingvistike [The qualification of value in linguistics] // X. – 2019. – No. 1. – P. 453–462.

6 **Qiaohua, L.** The critical role and impact of axiology in understanding the interaction between consciousness and culture // International Journal of Philosophy of Culture and Axiology. – 2024. – Vol. 2, No. 1. – P. 275–295.

7 **Sedakova, I., Kitanova, M., Zivkovich, S., Guseev, N.** Traditsionnye i netraditsionnye tsennosti v Rossii, Bolgari i Slovaki: etnolingvisticheskie, sravnitelnye i istoricheskie aspekty [Traditional and non-traditional values in Russia, Bulgaria and Slovakia: Ethnolinguistic, comparative and historical dimensions] // Yearbook of Balkan and Baltic Studies. – 2020. – P. 109–132.

8 **Radbil, T. V.** «Psevdotsennosti» v sovremennom otechestvennom mediadiskurse: opyt logicheskogo analiza implitsitnoi otsenochnosti v yazyke pechatnykh SMI [«Pseudo-values» in modern Russian media discourse: A logical analysis of implicit evaluation in print media language] // Medialinguistics. – 2021. – Vol. 8, No. 4. – P. 406–420. – <https://doi.org/10.13165/IE-21-15-1-04>.

9 **Avazbakieva, F. R.** Lingvoaksiologicheskie osobennosti semantiki prilagatel'nykh, opisivayushchikh cheloveka s tochki zreniya vezhlivosti v tatarskom, russkom i angliskom yazykakh [Linguoaxiological features of adjectives semantics describing a person in terms of politeness in Tatar, Russian and English language] // Middle-East Journal of Scientific Research. – 2013. – Vol. 16, No. 8. – P. 1161–1169.

10 **Minnikulov, U., Babanov, B. A.** Mezhdistsiplinarnyi podkhod k izucheniyu ponyatiya tsennosti [An interdisciplinary approach to the study of the concept of value] // E3S Web of Conferences. – 2023. – Vol. 413. – P. 03019.

11 **Kotsiubynska, L. V., Kuzina, O. A.** K voprosu ob aksiologii v lingvistike [On the issue of axiology in linguistics] // Vestnik Leningradskogo

gosudarstvennogo universiteta imeni A. S. Pushkina [Bulletin of Leningrad State University named after A. S. Pushkin]. – 2015. – Vol. 7, No. 1. – P. 59–66.

12 **Kozhakhmetova, A., Ospanova, Z., Mussatayeva, M., Bissenbayeva, Z.** Aksiologicheskie kontsepty zhurnalistskikh tekstov : lingvostilisticheskii analiz [Axiological concepts of journalistic texts: Linguastylistic analysis] // XLinguae. – 2020. – Vol. 13, No. 2. – P. 225–234.

13 **Ernazarova, Z. Sh.** Qazaq tilin oqytudyn aksiologiyalyq bagyty [Axiological approach to teaching the Kazakh language] // Eurasian Journal of Philology: Science and Education. – 2018. – Vol. 2(170). – P. 201–209.

14 **Kakimzhanova, A. L.** Shakarim Kudaiberdiuly diskursyndagy ulttyk kundylyqtardyn verbaldanuy [Verbalization of national values in the discourse of Shakarim Kudaiberdiuly] // Vestnik KazUIR & WL named after Abylai Khan. – 2023. – No. 3. – P. 11–19.

15 **Alekseeva, O. V.** Opyt nauchnoi shkoly A. D. Deikinoi: kontseptualnost aksiologicheskogo podkhoda v protsesse prepodavaniya russkogo yazyka [Scientific school of A. D. Deikina: Conceptualization of the axiological approach in Russian language teaching] // Rusistika: Russian Language in the Modern School. – 2019. – No. 4. – P. 414–427.

16 **Nikolaenko, S. V.** Sotsial'nye obshcheslavnyanskies tsennosti v aspekte metodiki obucheniya russkomu yazyku [Common Slavic social values in the methodology of teaching Russian] // Vestnik Rossiiskogo universiteta druzhby narodov [Bulletin of Peoples' Friendship University of Russia]. – 2015. – No. 4. – P. 92–99.

01.10.25 ж. баспаға түсті.

25.05.26 ж. түзетулерімен түсті.

10.08.26 ж. басып шығаруға қабылданды.

*Г. Ә. Мұхиддинова¹, Қ. Ө. Есенова²

¹Кызылординский университет имени Коркыт Ата,
Республика Казахстан, г. Кызылорда;

²Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Республика Қазақстан, г. Алматы.

Поступило в редакцию 01.10.25.

Поступило с исправлениями 25.05.26.

Принято в печать 10.08.26.

ЛИНГВОАКСИОЛОГИЧЕСКАЯ НАУКА: СИСТЕМАТИЧЕСКИЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ОБЗОР, ПРОВЕДЕННЫЙ МЕТОДОМ PRISMA

Этот систематический обзор направлен на анализ современного состояния лингвистики и аксиологии и ее исследовательской деятельности во всем мире в период с 1996 по 2024 год. Документы были получены из баз данных Scopus и Google Scholar; при этом были исключены материалы на языках, отличных от английского и русского. По результатам сортировки документов были отобраны материалы конференций, статьи, обзорные статьи, книги, главы книг, мини-опросы. Эти данные охватывают широкий спектр научных исследований и являются важными источниками для понимания исследований в области лингвистики и аксиологии, а также повышают надежность и научную обоснованность этого исследования. Ежегодное увеличение количества публикаций свидетельствует об актуальности темы. Метод PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) был использован для решения двух основных исследовательских вопросов, которые привели к этому исследованию. В статье относительно рассматривается распространенность исследований в разных странах. Результаты показывают, что в США, Польше, Северной Америке, особенно в Российской Федерации, количество исследований, связанных с лингвоаксиологией, значительно выше, тогда как в странах Южной Америки, Африки исследований в этой области относительно мало. Результаты исследования показывают, что исследовательские работы, связанные с лингвоаксиологией, все еще нуждаются в большом совершенствовании и развитии. Кроме того, было написано, в какой период времени области аксиологии и лингвистики были недостаточно изучены, в какой период времени они были плодотворными. Разработаны этапы развития науки лингвоаксиологии, взаимосвязь лингвоаксиологии и методики, ее исследователи, различные позиции в изучении понятия ценностей.

Ключевые слова: лингвистика и аксиология, лингвоаксиология, ценность, классификация ценностей, лингвометодика, PRISMA, систематический обзор литературы.

*G. A. Mukhiddinova¹, K. U. Yesenova²

¹Korkyt Ata Kyzylorda University,
Republic of Kazakhstan, Kyzylorda;

²Abai Kazakh National Pedagogical University,
Republic of Kazakhstan, Almaty.

Received 01.10.25.

Received in revised form 25.05.26.

Accepted for publication 10.08.26.

THE SCIENCE OF LINGUOAXIOLOGY: A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW MADE BY THE PRISMA METHOD

This systematic review aims to analyze the current state of linguistics and axiological sciences in the period from 1996 to 2024 and its research activity around the world. Documents were retrieved from Scopus and Google Scholar; and items in languages other than English and Russian were excluded. Based on the results of sorting documents, conference materials, articles, review articles, books, book chapters, and small questionnaires were selected. These data cover a wide range of scientific research and are important sources for understanding research in the field of linguistics and axiology, and this increases the reliability and scientific validity of the study. The annual increase in the number of publications indicates the relevance of the topic. The PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) method was used to solve the two main research questions that guided this study. The article examined the prevalence of research in different countries in comparison. The results showed that in the USA, Poland, North America, especially in the Russian Federation, the number of studies related to linguoaxiology is quite high, and in the countries of South America, Africa, there are relatively few studies in this area. The results of the study show that much improvement and development of research work related to linguoaxiology is still needed. At the same time, it was written about what periods of time the fields of Axiology and Linguistics were fruitful and during what years they were insufficiently studied. The study of the stages of development of the science of linguoaxiology, the relationship between linguoaxiology and methodology, its researchers, various positions in the study of the concept of values, their classification was developed.

Keywords: linguistics and Axiology, the science of linguoaxiology, value, classification of values, linguomethodics, PRISMA, systematic literature review.

Теруге 10.08.2026 ж. жіберілді. Басуға 21.09.2026 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

5,64 МБ RAM

Шартты баспа табағы 44,4.

Компьютерде беттеген: З. С. Исакова

Корректорлар: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Тапсырыс № 4593

Сдано в набор 10.08.2026 г. Подписано в печать 21.09.2026 г.

Электронное издание

5,64 МБ RAM

Усл. печ. л. 44,4.

Компьютерная верстка: З. С. Исакова

Корректоры: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Заказ № 4593

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz